

Sleutelen aan jezelf loont

Verslag masteravond GrootZwolle 14 november 2019 | Spreker: Sjoerd Slagter | Verslag: Merijn de Leur-van Duyn

‘Er is een bepaalde manier van mens-zijn die de mijne is. Ik ben geroepen om mijn leven op deze manier te leven, niet als nabootsing van dat van iemand anders’.

Charles Taylor, filosoof

Waarom het belangrijk is om te weten wie je bent...

Het is belangrijk om in ons leven te ontdekken wie we echt zijn, wat echt bij ons past, zeker als het bijvoorbeeld om een baan of partnerkeuze gaat. Mensen die een authentieke levenshouding hebben en werken vanuit wie ze zelf werkelijk zijn, zijn over het algemeen succesvol in wat ze doen. Ze stralen iets uit waardoor bijna iedereen graag met ze wil samenwerken. Het lastige is dat het vandaag de dag moeilijker is dan ooit om een eigen, unieke manier van mens-zijn te bereiken.

Het verdwijnen van morele horizonnen heeft geleid tot een dwingend relativisme. Iedereen heeft zijn eigen waarden en daarover kan niet geargumenterd worden.

Charles Taylor

Over hoe dit komt, wat dat voor ons betekent en wat we hieraan zelf kunnen doen, gaat de lezing van Sjoerd Slagter.

Een tijdperk van relativisme

Om te kunnen toetsen wie we zijn, wat onze identiteit is, maken we gebruik van een morele en door waarden bepaalde horizon. In het huidige tijdperk van relativisme, waarin iedereen zijn eigen waarden heeft, is deze horizon aan het verwateren. Het ‘ok, dat vind jij-principe’ komt steeds meer in de plaats van het argumenteren waarom je iets op een bepaalde manier ziet en dit vertroebelt de morele horizon. In het huidige tijdperk is het belangrijk om het debat hierover weer op gang te brengen. Hierin hebben we allemaal een opvoedende, vormende en stimulerende rol naar anderen toe, of je nu directeur, CEO of collega bent.

Persoonsvorming is dus moeilijker dan ooit, maar desondanks kun je hier wel aan sleutelen. De basis hiervoor is te vinden bij een groot aantal filosofen. **Foucault** introduceerde het begrip zelfzorg en benadrukte dat je de zorg voor jezelf en voor je leven in eigen hand moet nemen. Dit moet je niet overlaten aan het toeval of aan de omstandigheden, maar hiervoor moet je actief keuzes maken. De Duitse filosoof **Peter Sloterdijk** schreef een boek over dit thema, getiteld *Je moet je leven veranderen*. Onder andere deze twee filosofen dragen de theorie aan en vervolgens biedt de neurowetenschap de tools om dit in praktijk ook toe te kunnen passen. Door middel van *Mental Space Psychology* worden de filosofische teksten en waarnemingen vertaald naar concrete oefeningen die in de praktijk zijn toe te passen.

Persoonlijkheid als succesfactor

De succesfactor vandaag de dag is persoonlijkheid, waar dit voorheen vooral bepaald werd door andere diploma's. Het draait tegenwoordig niet om wat je hebt, maar om wie je bent. Dat authentieke zijn moeten we niet verwarren met het commercieel gekleurde personal *branding*. Dat is vaak een 'geconstrueerd' zijn. Peter Sloterdijk waarschuwt voor een te snelle capitulatie voor de huidige commerciële invloed: *'Wie zijn psyche – zijn hoop, angsten, dromen en gedachten – al dan niet vrijwillig uit handen geeft, verliest feitelijk zichzelf'*. Hij doelt hiermee op een geleende persoonlijk, die extra wordt versterkt door de macht van influencers. Zij beïnvloeden hoe je eruit moet zien, wat je leuk moet vinden. Deze invloed is niet te overschatten. In 2010 schreef **Bernlef** hier al over: *Geleende levens*. Dit gaat om hoe je je eigen leven aantrekkelijker, uitdagender en verrassender kunt maken met behulp van een geleend leven. Volgens Peter Sloterdijk doen we dit vrijwillig: door actief op social media te zijn, kom je in de greep van algoritmes die je op een gegeven moment vertellen wat je hobby's zijn, wanneer je toe bent aan een andere auto of vakantie. De algoritmes weten op den duur beter dan jijzelf wat je leuk vindt. Nog even en ze weten beter wat een geschikte baan of partner voor je is. Hij ziet hier voor ons een belangrijke opdracht weggelegd: we moeten de eigen wil toe-eigenen, onze keuzes toe-eigenen en daardoor ons leven weer toe-eigenen.

De influencers van vroeger

Vroeger hadden we ook te maken met influencers in de vorm van de kerk, het verenigingsleven, school of bijvoorbeeld een politieke partij. Het verschil met nu is dat de huidige influencers vooral gericht zijn op uiterlijk vertoon, materialisme en commercie.

Waar vroeger een richting werd voorgeschreven, moeten we nu zelf kiezen waarbij we vervolgens keihard worden afgerekend als onze keuze verkeerd is. Je moet immers succesvol zijn.

Geleende persoonlijkheden in een wereld als schijnvertoning

'Gekluisterd aan beeldschermen, verlaafd aan hyperrealiteiten, leeggezogen door Facebook, Twitter, en Instagram, pochen we op een geleende identiteit'. **Jos de Mul** in Trouw

Schijn versus werkelijkheid is een geliefd thema in films als *The Truman Show* en *The Matrix* waarin de hoofdpersonen in een virtuele wereld leven. Jos de Mul vraagt zich af of we ons wel voldoende realiseren hoeveel ons leven op zo'n computersimulatie is gaan lijken? Het lijkt alsof we niet uit de schijnwereld willen stappen, omdat we de werkelijke wereld te confronterend vinden.

Onderscheid tussen schijn en werkelijkheid is al een heel oud thema en keert terug bij verschillende filosofen.

Plato:

Een bekend voorbeeld is de allegorie van de grot van Plato, zie ook

https://nl.wikipedia.org/wiki/Allegorie_van_de_grot

Denker des Vaderlands **René ten Bos** schreef het boek *Het volk in de grot* waarin hij de betekenis van de allegorie van Plato analyseert.

David Chalmers:

Hij is een bekende hedendaagse bewustzijnsfilosoof en meent *What if we found out our universe is a simulation?*

Hilary Putman:

Schreef het boek *Reason, truth and history* over 'Hersenen in een vat': hoe komen we erachter of wij ook niet HIV zijn?

Jean Baudrillard:

Schreef *Simulacra and simulation* over de hyperrealiteit als simulatie. Volgens Baudrillard heb je normaal gesproken een voorbeeld, een origineel als je een nagebootst of gesimuleerd leven leidt. Tegenwoordig lijkt dit niet meer zo te zijn en ontbreekt het origineel. Dit noemt hij simulacrum: een kopie zonder origineel. De media toont niet het leven, maar het leven imiteert de media; zo'n leven verwijst nergens meer naar, anders dan dat het super, lux en groots moet zijn, bijvoorbeeld onze vakanties. We zoeken continu naar extra prikkels onder een stijgende invloed van de media. Voorbeelden hiervan zijn de scènes die we op foto's voorbij zien komen van een overvolle Mount Everest en Trevi fontein. In plaats van te genieten is iedereen vooral bezig met het maken van een selfie. Je zou dit bijna kunnen zien als de wens om een geleende persoonlijkheid te zijn.

De rol van het onderwijs

Het onderwijs moet hier vanuit haar vormende rol wat mee doen, maar dat gebeurt nog weinig. Dit komt omdat het onderwijs nog steeds heel erg instrumenteel is ingericht om het beheersbaar te houden. Niet de inhoud is leidend, maar het rooster. Er is te weinig aandacht voor persoonsvorming door deze taakopvatting dat het beheersbaar moet zijn en meetbaar. Juist aandacht voor persoonlijke ontwikkeling zorgt ervoor dat iemand of een organisatie groeit. Daarnaast moet er meer aandacht komen voor de functie van rolmodel als tegenhanger van de commerciële influencers.

Gert Biesta heeft hierover een boek geschreven waarbij hij de focus legt op vorming: *De terugkeer van het lesgeven*. Onderwijs heeft een taak in het kwalificeren, socialiseren en in subjectiviteit, dus persoonsvorming. Hij ziet drie universele waarden die raken aan wat voor persoon je bent en die hij heeft ontleend aan Charles Taylor:

1. Inzichten verwerven (Taylor) => vaardig worden (Biesta)
2. Respect tonen (Taylor) => aardig zijn (Biesta)
3. Waardigheid betrachten (Taylor) => waardig zijn (Biesta)

De huidige identiteitscrisis volgens Charles Taylor

Dat wat we een 'identiteitscrisis' noemen, is in feite een acute vorm van desoriëntatie.

Er is een essentieel verband tussen identiteit en oriëntatie. Charles Taylor

De kernboodschap van Taylor:

'Onze identiteit wordt gedefinieerd door bepaalde waarderingen. Wij vinden ons zelf door in de morele ruimte positie te kiezen. Zonder de horizon van deze sterke waarderingen is het niet mogelijk een persoon te zijn.'

'Weten wie je bent, betekent dat je je in de morele ruimte kunt oriënteren, een ruimte waarin zich vragen voordoen over goed en kwaad, over wat het doen waard is en wat niet. Ik voel me genoopt hier een ruimtelijke metafoer te gebruiken.'

Taylor is een van de belangrijkste filosofen van deze tijd. In zijn boek *Sources of the Self* is hij op zoek gegaan naar een antwoord op de vraag: wat maakt iemand tot iemand? En: Wat is dat, mens-zijn? Taylor typeert de huidige identiteitscrisis als een vorm van desoriëntatie en dan met name op het gebied van waarden. 'Jij mag vinden wat je wilt.'

Zijn stelling is: je bent pas iemand, een persoon, als je op basis van keuzes waarderingen uitspreekt. Het begrip 'persoon' is een normatieve identiteit en daar horen waarderingen en kwalitatieve contrasten bij.

Significant others

Hij gelooft in een morele horizon met *significant others* als je morele oriëntatiepunten. De invloed daarvan geschiedt vaak onbewust, maar iedereen heeft 'belangrijke anderen': iemand met wie je je heel graag identificeert en die een belangrijke positie in jouw morele ruimte inneemt. Samen bepaalt dit voor een groot deel wie je bent en wat jouw sterke waarderingen zijn.

Het feit dat jij waarderingen uitspreekt, keuzes maakt, iets betekenisvol of niet betekenisvol in je leven vindt, wordt bepaald door jouw betekenis horizon. En je waarden betekenen slechts iets tegen een achtergrond van waarden. Significant others kan iedereen zijn: spirituelen, overledenen, baas, familie, politici, vrienden et cetera.

Personificatie in de symbolische ruimte

Filosoof **Jacques Lacan** verbindt filosofie met psychologie en de neurowetenschap. Hij is een van de eerste toegepaste filosofen. Lacan beschrijft de mens als een *homo symbolicus*. Wij representeren de wereld met behulp van taal en beelden. We hebben geen rechtstreekse ervaring met de werkelijkheid en deze is niet direct benaderbaar. Wat wij als werkelijkheid bestempelen is een symbolische weergave daarvan. Hij noemt dit de *symbolische orde* die ons een identiteit verschaft en die ons helpt de wereld om ons heen te begrijpen en betekenis te geven.

Hij onderscheidt de Ander die ons de taal en beelden, aanreikt. Je ontleent dus je identiteit aan de waarden van iemand anders. En dat leidt volgens Lacan tot de *imaginaire orde*, een wereld van begeerte en fantasie met als kernwaarde: symmetrie (allen gelijk). Je ontleent je identiteit aan een ander en door continu bevestiging van de Ander te krijgen, word je die Ander.

Een voorbeeld hiervan is een film die ingaat op het verdwijnen van de symbolische orde: *Melancholica* van Lars von Trier. In deze film wordt een gezin bedreigd door een natuurramp en dit verstoort de symbolische orde. Alleen als het lukt om de symbolische opdracht eigen te maken, zijn we in staat om rampen te aanvaarden, positie te kiezen en niet weg te vluchten in een imaginaire identiteit. Dit geldt ook voor problemen, issues en keuzes van elke dag. De oriëntatie in de symbolische, mentale ruimte is dezelfde als die in de echte wereld: grootte, afstand, sterkte, richting bevat cruciale informatie bijvoorbeeld over de positie van jouw significant others.

Afsluitende oefening

Om erachter te kunnen komen wie jouw significant others zijn, moet je kijken naar de positie die zij in jouw morele ruimte innemen.

Een oefening:

1. Sluit je ogen en maak een voorstelling van de hele mensheid, de grootste sociale constructie die er bestaat.
2. Ga met je blik naar diegenen waar je van houdt. Je geliefden of zeer dierbare personen. Voel de liefde voor hen.
3. Concentreer je op deze dierbare persoon: waar zie je hem of haar? Dichtbij of ver weg? Rechts of links. Of achter of misschien in je?

Jouw significant others nemen een centrale plek in jouw morele ruimte in. De positie waar iemand staat heeft dus veel betekenis en daar kun je mee leren schuiven. Zo kun je jouw helden een andere plek in jouw morele ruimte laten innemen.

Een goed beeld van jouw morele ruimte, kan je ook helpen om inzicht te krijgen in welke waarden jij belangrijk vindt. Dit helpt vervolgens bij bepaalde keuzemomenten: want zo'n keuze staat ergens voor, voor een bepaalde waarde. En door een goed beeld te hebben van je morele ruimte, jouw sterke waarderingen en jouw betekenis horizon, kun je bepalen of deze waarde wel bij jou past. Op deze manier ben je dus aan het sleutelen van jezelf.

Boekenlijst:

Charles Taylor, *Sources of the Self*

Charles Taylor, *The Ethics of Authenticity*

Bernlef, *Geleende levens*

Hilary Putman, *Reason, Truth and History*

Jean Baudrillard, *Simulacra and Simulation*

Gert Biesta, *De terugkeer van het lesgeven*

Peter Sloterdijk, *Je moet je leven veranderen*

René ten Bos, *Het volk in de grot*

Slavoj Žižek, *Event*

Over Sjoerd Slagter:

Sjoerd Slagter heeft biologie en filosofie gestudeerd en is als docent filosofie verbonden aan de Hogeschool voor Toegepaste Filosofie.

Daarnaast is hij directeur van het Instituut voor Toegepaste Filosofie en adviseur-onderwijs. Tot 2014 was hij voorzitter van de Raad voor Voortgezet Onderwijs (VO-raad). In die rol heeft hij zich beijverd voor aandacht voor persoonsvorming in het onderwijs. Hij bekleedt diverse toezichhoudende functies.

Meer informatie over GrootZwolle is te vinden op: www.grootzwolle.nl

